CAMIL PETRESCU – PUBLICIST

Ariana BĂLAŞA
Universitatea din Craiova

Résumé: *Les publications périodiques de Camil Petrescu sont un point d'appui pour ceux qui sont intéressés à connaître les idees pour lesquelles il avait plaidé, à l'époque, comment sa conception littéraire s'est affirmée et comment elle a évolué, mais aussi la place et le rôle de l'écrivain dans la société. Au-delà de ça, certaines contributions de Camil Petrescu à l'effervescence des publications périodiques de sont temps peuvent encore représenter des arguments pour le crayonnage d'un portrait intérieur.*
Mots-clés: *conception littéraire, place et rôle de l'écrivain dans la société*

Nu fără un motiv anume, situăm publicistica lui Camil Petrescu într-un plan secund. Este evident pentru oricine că ea nu poate fi citită în „cod literar", nici nu este un produs al ficțiunii, nici nu poate fi fictivizată, în ciuda gustului exacerbat al cititorului de azi, pentru „document".

Publicistica scriitorului îi ajută pe cei interesați să cunoască ideile pentru care a pledat, în epocă, modul în care s-a afirmat şi a evoluat concepția sa despre literatură, precum şi despre locul şi rolul scriitorului în societate.

Dincolo de toate acestea, unele contribuții ale lui Camil Petrescu la efervescența publicistică a vremii sale, încă pot să constituie argumente pentru creionarea unui portret interior.

Urmarea e că ne vor reține atenția scrierile publicistice din volumele *Teze şi antiteze* (inclusiv o serie de articole reproduse de Aurel Petrescu, din periodice) şi din *Opinii şi atitudini*, volum publicat postum, în care editorul a adunat, printre altele, şi câteva articole ale lui Camil Petrescu din ultimii ani ai vieții sale.

După apariția volumului *Teze şi antiteze*, în iunie 1936, Eugen Ionescu îi face o cronică elogioasă. Tânărul scriitor, care stârnise vâlvă în lumea literară românească, cu doi ani înainte, prin publicarea „scandalosului" volum *Nu*, apreciază eseistica lui Camil Petrescu, dar, în context, cu o maliție nu îndeajuns mascată, numeşte „motivele generatoare" ale acesteia: „Dl. Camil Petrescu se caracterizează printr-un perpetuu efort de a fi lucid, de a vedea, de a da cele mai bune soluții tuturor problemelor. […] Este pasionant mai ales acest efort obositor şi neobosit, această dârzenie de a fi actual, de a da răspuns, de a domina problemele. Nu ne interesează dacă *vanitatea*, *ambiția afirmării* de sine etc. [s.n.] constituie resortul intim al activității sale plurale. În orice caz, indiferent de motivele generatoare, dl. Camil Petrescu merită mari elogii pentru faptul – firesc oriunde, neobişnuit la noi – că e un scriitor cu preocupări de înaltă intelectualitate". [1]

*
**

Textul cel mai important din *Teze şi antiteze* este, indubitabil, *Noua structură şi opera lui Marcel Proust*. Aceasta este şi o explicație plauzibilă pentru faptul că n-am întâlnit încă nici un critic-comentator al operei lui Camil Petrescu, care să nu se arate preocupat de el.

Autorul precizează că eseul păstrează structura „a două capitole dintr-o conferință", iar „adaosurile şi comentariile", atât cât (şi acolo unde le consideră necesare), le trece în paratexte.

BDD-A5407 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:26 UTC)

Psihanaliza persiflantă cu mai puțin de un deceniu în urmă, este pe deplin „reabilitată" acum: „[…] inconştientul ia înfăţişarea de doctrină filosofică, […] prin psihanaliza lui Freud… Centrul personalităţii omeneşti e mutat din câmpul luminos al raţiunii şi voinţei lucide, în cosmosul incomensurabil de o cauzalitate nesfârşit complexă, al unei sexualităţi ancestrale"[2].

Este locul potrivit să remarcăm că acceptarea psihanalizei, considerarea ei ca „fertilă" pentru laboratorul creatorului de literatură, este condiționată, în gândirea lui Camil Petrescu, de implicarea, simultană şi profundă, a intuiționismului bergsonian.

Entuziasmul scriitorului nostru, iscat de experiența înnoitoare şi reuşita lui Marcel Proust în *À la recherche du temps perdu*, eclatează într-un moment în care romancierul francez nu era încă unanim apreciat în propria sa patrie.

Esențială pentru caracterizarea proustianismului ne pare a fi următoarea observație:

„Această întoarcere înăuntru, această convingere că absolut nu cunoaştem decât propriul nostru eu, această prețuire a intuiției în dauna deducțiilor raționale, această aşezare a *eului* în centrul existenței, cu convingerea că aceea ce ne e dat prin el e singura realitate înregistrabilă, acest *video* analog lui *cogito*, constituie terenul comun dintre metafizica lui Bergson şi opera lui Marcel Proust. În acest video (în sensul intuiției complete, evident) găsim cheia care explică şi fondul neobişnuit al structurii lui"[3].

„Conştiința unică" (monologismul), „unitatea unghiului de privire", caracteristici ale proustianismului, sunt situate în contrast cu maniera specifică romancierilor tradiționaliști, care „nu numai că văd personajul din toate părțile dintr-o dată, dar şi din curte, prin peretele de zid", „cred că ştiu şi ceea ce gândesc alți oameni, fără ca aceştia să se exprime chiar".

Potrivit modului în care înțelege Camil Petrescu faptele de literatură *acum*, prozatorii tradiționaliști sunt inautentici: „Artificiozitatea lor, datorită pretențiilor de a şti tot ce se petrece, oricând, oricum şi oriunde, de a fi în acelaşi timp în creierul a cinci persoane care stau de vorbă la un ceai, li se pare celor care au înțeles revoluția lui Proust cu totul searbădă"[4].

Spiritul speculativ camilpetrescian se materializează, foarte probabil, la cotele cele mai înalte, în distingerea operată între memoria involuntară şi memoria voluntară.

Amintirile – rememorarea prin întoarcerea voluntară în timp – apar, evident, şi în proza preproustiană.

Dar marea inovație adusă de Marcel Proust în roman constă în valorificarea consecventă a memoriei involuntare:

„În constituția prezentului, ca atare, în fluxul conştiinței mele, în acea curgere de gânduri, îndoieli, imagini, năzuințe, afirmații, negări absolute, *intră şi amintirile*. Şi, pe drept cuvânt, evident. Amintirile nu sunt ceva impersonal, sunt propriile mele amintiri, fac parte din psihicul meu, în clipa în care le am, adică în clipa prezentă. Dacă m-aş lăsa în voia amintirii, acum când vorbesc, orice mi-ar apărea în minte ar fi autentic, ar fi durata pură (…). Amintirile fac parte din fluxul duratei, dar nu amintirile voluntare, abstrase, ci *numai cele involuntare*.

Memoria voluntară ne dă numai abstracții […]. Datele acestea [cele obținute printr-un act de voință, n.n.] nu participă propriu-zis la trăirea concretă a conştiinței mele. Sunt simple abstracții. Nu se leagă organic mai de nimic decât prin actul prezentării la periferia eului… această memorie voluntară *nu poate să constituie obiectul artei*"[5].

Concluzia lui Camil Petrescu este excesivă, neverificabilă prin tot ceea ce veacurile au validat ca valori perene în literaturile lumii. Desigur, Camil Petrescu însuşi ştia acest lucru. Este o axiomă. Exagerarea, pe care totuşi şi-o îngăduie, se naşte şi se hrăneşte din dorința de a-l singulariza pe Marcel Proust „în superlativ". Aceeaşi explicație „motivează" şi verdictul nedrept privitor la opera lui James Joyce. Judecata sa ar fi fost pe deplin viabilă, cu condiția adăugării unui cuvânt. O facem noi: „[…] nu poate să constituie obiectul artei" *proustiene*.

BDD-A5407 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:26 UTC)

O carieră la fel de prodigioasă a cunoscut-o articolul *Amintirile colonelului Grigore Lăcusteanu şi amărăciunile calofilismului*. Este citat dialogul paratextual dintre autorul-narator şi doamna T., din *Patul lui Procust*, „dialog" care precede cu un an publicarea *Amintirilor*...

Ceea ce nu s-a observat însă, e faptul de mare importanţă că îndemnul de a scrie chiar „ fără ortografie, fără stil" e însoţit de o condiţionare: devine scriitor cine scrie astfel, „dacă e o personalitate vie, evident…"[6].

În context, Camil Petrescu nu spune mai mult: ce anume înţelege prin „personalitate vie" şi care ar fi consecinţele pentru actul de a scrie?

După atâtea decenii câte s-au scurs de la publicarea articolului *Amintirile colonelului Grigore Lăcusteanu şi amărăciunile calofilismului* şi după ce entuziasmul stârnit de ele s-a stins, putem afirma că scriitorul nostru exagera (cu sau fără voie): *Amintirile*... nu sunt „o capodoperă a genului" (istoria literaturii n-a confirmat verdictul camilpetrescian). A fost semnalată inadecvarea comparării „operei" lui Grigore Lăcusteanu cu jurnalul lui Amiel. Dar nu e mai puţin şocantă (şi tot atât de greu de susţinut) apropierea numelor Grigore Lăcusteanu şi L. N. Tolstoi: „*Amintirile* colonelului Grigore Lăcusteanu îţi dau impresia tulburătoare a manuscrisului unui roman de proporţiile *Război şi pace*, fără ideologia romanului rus, dar de aceeaşi originară putere de creaţie, din care s-au pierdut trei sferturi – nu în ordine, ci la întâmplare – din totalul foilor…". Rafinamentul plastic şi virtuozitatea explicaţiei ce urmează nu atenuează cutezanţa apropierii, ci, dimpotrivă, pare că o subliniază mai apăsat: „Viziunea e de tablou sfâşiat cu cuţitul, călcat în picioare, zdrenţuit şi pe care îl întinzi, prins sufleteşte, solicitat puternic şi senzual să închipui restul… Nu numai că n-a pierdut şi din acea frumuseţe vie, pe care o urmărea Rodin când schilodea în parte statuile sale"[7].

Una din tezele mai importante pentru conturarea concepţiei lui Camil Petrescu despre literatură – a scrie „fără stil", „viciul stilului", de trei ori prezentă (în *Patul lui Procust*, în *Amintirile colonelului Grigore Lăcusteanu* şi în *Delimitări critice. „Limba literară"*) vizează, de fapt, o anumită modalitate stilistică, formală, inautentică. Astfel, stilul nu este „un viciu", e o fatalitate!

Întrebarea implicată în titlu nu poate fi îndeajuns de limpede formulată, pentru că în momentul acela, adică în 1927, romanul românesc avea deja o istorie proprie. Cu doar şapte ani în urmă apăruse capodopera lui Liviu Rebreanu, *Ion*. De ce nu avem un roman sincronizat cu realizările mai noi din literaturile occidentale, îndeosebi cu creaţiile epice din literatura franceză – acesta pare a fi subînţelesul titlului.

Textul lui Camil Petrescu are, ca o dominantă evidentă, ironia, aruncă, nedrept, săgeţi otrăvite spre toate orizonturile şi include o seamă de judecăţi de valoare eronate.

„De ce nu avem roman" (titlul) este o replică la articolul lui Mihai Ralea, publicat în *Viaţa Românească*. Ţine de o nedeclarată, dar evidentă strategie a discursului ironic faptul că nu sunt date numele autorului şi al revistei. Mihai Ralea este „un critic diletant şi evident profesor", iar *Viaţa Românească* – „o voluminoasă revistă".

Ceea ce i se poate imputa polemistului este injustiţea unor judecăţi pripite şi prea categorice, pe care timpul nu le-a validat. „Criticul diletetant şi evident profesor", se ştie, a sesizat, înaintea altora, valoarea poeziei lui Ion Barbu şi a lui Tudor Arghezi. Despre Arghezi a afirmat – diagnostic critic necontestat până azi – că este al doilea mare poet în limba română, după Mihai Eminescu.

Minimalizat este şi Gib I. Mihăescu, al cărui destin, şi în viaţă, şi în literatură, a fost, până la un punct „paralel" cu acela al lui Camil Petrescu: amândoi trecuseră prin proba de foc a războiului; istoria literară îi alătură, socotindu-i întemeietori ai investigării lucide a psihicului uman. Destinul, s-ar zice, se răzbună. *Rusoaica*, roman de „prim raft" în literatura noastră, apare în acelaşi an cu *Patul lui Procust* şi cunoaşte un succes de public cu nimic mai prejos.

Este evident că în 1927 Camil Petrescu, exersându-se în critica literară, emitea judecăţi de valoare hazardate. Dintr-o grăbită trăsătură de condei, scriitorul devenit critic săvârşeşte două nedreptăţi (subaprecierea lui Mihai Ralea şi a creaţiei dramatice a lui Lucian Blaga), pe care, probabil, le-a regretat mai târziu: „Domnul diletant […] e dintre cei care admiră de pildă teatrul d-lui Blaga,

BDD-A5407 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:26 UTC)

platitudini freudiene la modă (acum trei ani) şi tot atât de ridicule. Emfaza lirică a d-lui Blaga îţi aminteşte de inutilitatea ei, latineasca doctorilor lui Molière”[8].

Se cuvine să ne oprim şi asupra unor observaţii ale lui Camil Petrescu din articolul *Eminescu şi esenţele*. Că opera eminesciană este altfel receptată de fiecare generaţie apare ca un proces firesc şi ţine de domeniul tuturor evidenţelor, încât nu mai trebuie demonstrat.

Îndoielnică ni se pare a fi afirmaţia că mai presus de toate s-ar afla scrierile politice ale lui Eminescu, iar lirismul „… este poate ceea ce s-a învechit mai mult în poezia acestui mare poet”[9].

Pe de altă parte, găsim judicioasă aprecierea pierderilor pe care marea poezie eminesciană le cunoaşte în traduceri: „O dată veştmântul românesc schimbat, această armonie se desprinde după sens şi se risipeşte ca praful de aur colorat de pe aripile atinse ale fluturilor… Nimeni dintre românii iubitori de poezie nu vor să-l recunoască pe poet în nici o traducere, oricât de la fel potrivite sunt sensurile… Firește, în genere, traducerile nu sunt cu putință, nu se obțin decât abstracții echivalente, ceea ce face ca titlul de poet mare să rămâie numai cu girul neamului care l-a produs. Simțim însă cu toții că Eminescu pierde în traducere mai mult decât pierd de obicei marii poeți”[10]. Aici „gândul” lui Camil Petrescu se intersectează cu acela al lui G. Călinescu, care spunea că, dacă vrea cineva să cunoască într-adevăr o mare literatură, trebuie s-o citească în limba în care a fost creată.

La începutul anului 1946, atenția publicistului Camil Petrescu este reținută de un articol al lui Marcel Gromaire, pe care îl apreciază ca „[…] superior gândit şi neaşteptat de bine scris”, „[…] o dovadă aproape tulburătoare despre gradul înalt de abstracție şi disciplină intelectuală întâlnită în publicațiile franceze, alături de mediocritatea veleitară şi sterilă a lui Gide sau Paul Valéry de pildă”[11].

Surprinzătoare şi în măsură să stârnească nedumeriri sunt asemenea „calificative” ale lui André Gide şi Paul Valéry, cu atât mai mult cu cât ele vin din partea unui foarte bun cunoscător al mişcării literare franceze.

Din articolul lui Marcel Gromaire, Camil Petrescu reține şi analizează mai ales conceptul de realism şi dezideratul întoarcerii la realism. Autorul francez atrage atenția că nu este vorba aici despre „o revenire la academism Acesta – spune el, pentru a evita alunecarea spre „ideea de copie şi de pură imitație” […] nu este numai ceea ce este la îndemâna noastră, la îndemâna ochilor noştri, ci, de asemeni, ceea ce se află încă la îndemâna spiritului nostru. Realul se întinde din noi înşine şi până la granițele necunoscute ale lumii şi realismul în artă este aproximația din punct de vedere intuitiv cea mai convingătoare posibilă, a adevărului universului şi aceasta în legătură cu cel mai din urmă lucru”[12].

Am reprodus ideile autorului francez, care par a prefigura faimoasa teorie din cartea lui Roger Garaudy, *D'un réalisme sans rivage*), în comentariul camilpetrescian.

Dar nici această extensie a conceptului de real, nici precizarea că în artă *a crea* înseamnă *a inventa concretul*, nu-i par scriitorului român satisfăcătoare: „Am ajuns de multă vreme la convingerea că folosirea unui termen este un act extrem de complicat şi periculos, totodată pentru că un termen oricare ar fi el, în domeniul ideologic, trimite la un sistem de fiosofie, care îi este în acelaşi timp şi obârşie”[13].

În ultimii zece ani de viață, Camil Petrescu îşi revizuieşte radical concepția despre literatură în particular şi despre fenomenul artistic în general. Este entuziasmat, de exemplu, de afirmațiile unui autor rus, V. Kemenov şi, dintr-o trăsătură de condei, cincizeci de ani din arta şi cultura occidentală sunt făcute tabula rasa, cu un argument din sfera eticii: „Ceea ce am vrea să reținem cu deosebire din expunerea lui Kemenov este ingeniozitatea cu care disecă <<nonconformismul>> artei apusene, grefată pe aşa-zisa <<Şcoală de la Paris>> (scriitorul sovietic se referă îndeosebi la domeniul artelor plastice, dar considerațiile sale sunt valabile pentru toate modurile culturii occidentale din ultima jumătate de veac, denunțându-l ca o formă camuflată, încă şi mai aprigă, a arivismului din toate timpurile”[14].

Toate curentele artistice din ultima jumătate de veac sunt blamate în virtutea unor criterii extraestetice: „Impresionismul mai întâi, apoi cubismul, futurismul, expresionismul, constructivismuk,

BDD-A5407 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:26 UTC)

suprarealismul etc. sunt denunţate ca forme de masochism artistic al acestei burghezii, masochism exploatat de cohorte întregi de arivişti ai vieţii artistice, care prinseseră secretul şi exploataseră cinic dorinţa pervertită a epocii de a fi epatată şi insultată”[15].

Cel care altădată afirmase răspicat (şi repetat) că nu poate vorbi/scrie onest „decât la persoana întâi”, pleda, în 1956, pentru un realism ubicuu: „Trebuie să arătăm că arta realistă nu poate fi subiectivă în zonele limită ale lirismului […]. Lirismul lui Eminescu cutremură prin caracterul lui realist […][16].

Concepţia din anii târzii ai lui Camil Petrescu şi aceea din perioada tinereţii sale, propune un exemplu de opoziţie absolută: „Oglinda nu trebuie să diformeze realitatea în mod subiectivist, nu numai fiindcă realismul nu mai e în cazul acesta realism, ci şi fiindcă îşi pierde rostul, adică puterea de convingere… Cea mai uşoară ingerenţă subiectivă, în actul expunerii, tulbură adeziunea. Ce ar putea fi un realism lipsit de obiectivitate?”[17].

Şi, pentru a încheia, vom formula şi noi o întrebare retorică: îl mai recunoaşte cineva pe Camil Petrescu din deceniul al patrulea al secolului trecut?

1. Ionescu, Gelu, *Anatomia unei negaţii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1991.
2. Petrescu, Camil, *Opinii şi atitudini*, Antologie şi prefaţă de Marin Bucur, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962.
3. Petrescu, Camil, *Teze şi antiteze. Eseuri alese*, ediţia Aurel Petrescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, Colecţia „Biblioteca pentru toţi”.

NOTE

1. Ionescu, Gelu, *Anatomia unei negaţii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1991, p. 162.
2. Petrescu, Camil, *Teze şi antiteze. Eseuri alese*, ediţia Aurel Petrescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, Colecţia „Biblioteca pentru toţi”, p. 18.
3. Id., *ibid*., p. 23.
4. Id., *ibid*., p. 30.
5. Id., *ibid*., p. 33.
6. Id., *ibid*., p. 44.
7. Id., *ibid*., p. 51.
8. Id., *ibid*., p. 237.
9. Id., *ibid*., p. 284.
10. Id., *ibid*., p. 286.
11. Id., *ibid*., pp. 303-304.
12. Id., *ibid*., p. 305.
13. Id., *ibid*., pp. 305-306.
14. Petrescu, Camil, *Opinii şi atitudini*, Antologie şi prefaţă de Marin Bucur, [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1962, p. 252.
15. Id., *ibid*., p. 254.
16. Id., *ibid*., p. 542.
17. Id., *ibid*., p. 543.

BDD-A5407 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:26 UTC)